

اسطوره استبداد و امتناع دموکراسی

احسان شاگری خوئی
علیرضا اسمعیل زاد

اسطوره استبداد و امتناع دموکراسی

احسان شاکری خوئی، علیرضا اسمعیل زاد

چاپ اول ۱۳۸۹

چاپ، خودکار

۱۱۰۰ نسخه

شماره نشر ۱۰۲

انتشارات ستوده، شماره ۲۵، خیابان ارک جدید، خیابان طالقانی، تبریز

کدپستی ۵۱۳۷۷۸۷۷۱

تلفن ۵۵۶۷۸۱۸

فاکس ۵۵۴۵۸۰۴

E-mail: sotodeh.pub@gmail.com

اسطوره استبداد و امتناع دموکراسی

شاکری خوئی، احسان، ۱۳۵۹

علیرضا اسمعیل زاد

مشخصات نشر : تبریز: ستوده، ۱۳۸۸

مشخصات ظاهری : ۱۶۰ ص

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۵۰۰۲-۰۷-۹

وضعیت فهرست‌نویسی : فیا

جامعه‌شناسی سیاسی - ایران

اقتدارگرایی - ایران

استبداد - ایران

دموکراسی - ایران - تاریخ

جهانی‌دشن - ایران - جنبه‌های سیاسی

رده‌بندی کنگره : ۱۳۸۸ ۵ الف ۱۶ ش/۱۸۷۶

رده‌بندی دیویی : ۳۰۶/۲۰۹۵۵

شماره کتابشناسی ملی : ۱۷۷۹۶۲۵

فهرست

صفحه	عنوان
	مقدمه
۳	استبداد شرقی و ایرانی، اسطوره یا واقعیت
۶۳	زمینه‌های امتناع دموکراسی و توسعه سیاسی در ایران معاصر
۸۷	جهانی شدن و جمهوری اسلامی
۱۱۷	جهانی شدن، مدرنیته سیاسی و چالش‌های توسعه سیاسی در ایران
۱۳۷	میشل فوکو و تحلیل فلسفی جامعه شناختی از انقلاب اسلامی

آن چه در این مجموعه گرد آمده کوشش مشترکی است که از دو دیدگاه متفاوت برخی از موضوعات مرتبط با جامعه‌شناسی سیاسی ایران را مورد ملاحظه قرار می‌دهد. در ایران، از اواخر سده نوزدهم، یعنی از سال‌های قبل از انقلاب مشروطه، به تدریج برخی تلاش‌های اولیه برای آشنایی با دانش جدید اجتماعی صورت گرفت و در سال‌های بعد، بویژه از زمان تأسیس دانشگاه تهران، آثار زیادی در زمینه جامعه‌شناسی و رشته‌های فرعی آن به چاپ رسید. با این حال در حوزه جامعه‌شناسی سیاسی هنوز آثار قابل اعتنا به زبان پارسی، که از استحکام و اعتبار علمی کافی برخوردار باشند، بسیار اندک است. در ارتباط با مطالعات مربوط به جامعه‌شناسی سیاسی ایران، این کمبود البته باز هم بیشتر احساس می‌شود. این در حالی است که جامعه‌شناسی سیاسی به عنوان یک رشته مشخص دانشگاهی - که به مطالعه قدرت و سلطه و اشکال منازعه سیاسی و شرایط اجماع در روابط اجتماعی می‌پردازد - از اوایل سده بیستم در اروپا و آمریکا جایگاه استواری یافته است. علوم سیاسی و جامعه‌شناسی در سده نوزدهم، در پی تحولات اقتصادی و اجتماعی در جوامع اروپایی به عنوان رشته‌هایی مستقل توسعه یافتند. با این حال به دلیل رابطه متقابل و تنگاتنگ میان جامعه و سیاست، هرگونه تلاشی برای حفظ تمایز مشخص میان علوم سیاسی و جامعه‌شناسی، عموماً با شکست مواجه می‌شود. جامعه‌شناسی سیاسی در واقع محصول همین رابطه متقابل میان جامعه و سیاست و تلاقی مطالعات در حوزه علوم سیاسی و جامعه‌شناسی است. جامعه‌شناسی سیاسی رابطه تعاملی و متقابل میان جامعه و نظام سیاسی را مورد توجه قرار می‌دهد و در پی آن است که ریشه‌های اجتماعی پدیده‌های سیاسی را توضیح دهد. جامعه‌شناسی سیاسی پدیده‌های سیاسی را در زمینه‌های اجتماعی آن‌ها، که به طور مداوم در حال پویایی و تحول‌اند، بررسی می‌کند. مطالعات در جامعه‌شناسی سیاسی مدرن، در چارچوب برخی رویکردهای عمده شکل گرفته است. بسیاری از نظریه‌ها راجع به دولت و رابطه آن با طبقات و نیروهای اجتماعی، با رویکرد مارکسیستی موضوع خود را بررسی کرده‌اند. رویکرد مهم دیگر در جامعه‌شناسی سیاسی مدرن آشکارا متأثر از دریافت ماکس وبر است. اما اصالت کارکرد، که ریشه در نظریات دورکیم و پارسونز داشت، در میانه سده بیستم خود را به عنوان نگرش مسلط در مطالعات اجتماعی و از جمله جامعه‌شناسی سیاسی معرفی کرد. در هر حال جامعه‌شناسی سیاسی، اکنون گستره موضوعی و پیچیدگی نظری بسیاری یافته است. با این وجود بسیاری از موضوعات، در ارتباط با جامعه‌شناسی سیاسی ایران - از قبیل جامعه‌شناسی انتخابات و رفتار رأی دهی مردم ایران، ایدئولوژی جنبش‌های سیاسی در ایران، رابطه میان قدرت اقتصادی و تصمیم‌گیری سیاسی، نقش و عملکرد نهادهای سیاسی در توسعه اجتماعی، نقش دولت در ایجاد هویت ملی در ایران و... - هنوز مورد بررسی و مطالعه جامع قرار نگرفته‌اند.

اما این مه‌مونه شامل پنج گفتار است که مستقل از هم نیز قابل خواندن می‌باشند. در گفتار اول، به بحث، استبداد شرقی و ایرانی پرداخته شده است. باور رایج نزد نظریه پردازان غربی این است که ساختار و ماهیت دولت در شرق به طور کلی و از جمله در ایران، استبدادی و خودکامه بوده است. این تلقی از ماهیت دولت در ایران، نه تنها بر ذهن نویسندگان غربی بلکه بر نگرش به‌هشگران ایرانی نیز حاکم است. در این گفتار با بهره‌گیری از دیدگاه ادوارد سعید، نظریه استبداد شرقی و ایرانی، به منزله یک روایت مسلط، مورد نقد قرار گرفته است. گفتار دوم کتاب، به زمینه‌های امتناع دموکراسی و توسعه سیاسی در ایران معاصر می‌پردازد. در آن جا این موضوع، مورد توجه قرار گرفته که اکنون دموکراسی به ایده‌ای جهانی تبدیل شده است؛ حتی برخی از کشورهای توسعه نیافته با وجود بعضی موانع ساختاری، به دلیل مساعد بودن زمینه‌های سیاسی و کوتاه مدت و تحت تأثیر موج جهانی دموکراسی، به سمت دموکراسی و توسعه سیاسی گام برداشته‌اند. در چنین شرایطی چرا گذار به دموکراسی و توسعه سیاسی در ایران، امتناع روبرو شده است؟ زمینه‌ها و عوامل این امتناع و موانع موجود بر سر راه توسعه سیاسی و دموکراسی در ایران چه بوده است؟ برای پاسخ به این سئوال، نخست بعضی از عوامل، زمینه‌های ساختاری، کلان و درازمدت مؤثر بر امتناع دموکراسی در ایران بررسی شده و سپس موانع سیاسی و کوتاه مدت و نوع صورت‌بندی نخبگان حاکم مورد ملاحظه قرار گرفته است. در گفتار سوم، تحت عنوان جهانی شدن و جمهوری اسلامی ایران، نخست سه روایت متفاوت از جهانی شدن - جهانی شدن به منزله یکدست‌سازی جهان، پاره پاره شدن جهان، تعامل‌گرایی خاص و عام - توضیح داده شده و سپس از پیامدهای این پدیده برای جمعیت‌ری اسلامی ایران پرسش شده است. بی‌تردید جهانی شدن فرصت‌ها و تهدیدهایی را در پی خواهد داشت؛ در این گفتار با نگاهی آسیب شناسانه، چهره تهدیدآمیز و پیامدهای منفی این پدیده مورد توجه قرار گرفته است. اما گفتار چهارم کتاب با عنوان جهانی شدن، مدرنیته سیاسی و چالش‌های توسعه سیاسی در ایران، بر این نکته تأکید می‌کند که چگونه نسبت ما با مدرنیته سیاسی، نسبت ما را با وجوه سیاسی جهانی شدن مشخص می‌کند. به بیان دیگر چگونه ضعف مدرنیته سیاسی در ایران یا ضدیت با آن در تاریخ معاصر ایران از جانب برخی گفتمان‌ها، ایدئولوژی‌ها و جنبش‌ها - در شرایطی که اکنون از جهانی شدن مدرنیته سیاسی سخن گفته می‌شود - چالش‌هایی را در مواجهه با پدیده جهانی شدن فراوری ما قرار می‌دهد. گذر پایانی کتاب، انقلاب ۱۳۵۹ ایران به روایت میشل فوکو است. فوکو، به عنوان متفکری پر نفوذ و تأثیرگذار، بر حوزه‌های مختلف فکری و نظری تأثیر گذاشته است. او از منظری فرامادن به تحلیل وقایع و حوادث انقلاب ایران پرداخته. در این گفتار، جدا از برخی کاستی‌های تحلیل فوکو، به دریافت او از انقلاب ایران اشاره شده است.

در پایان لازم است از تلاش‌ها و زحمات جناب آقای سعید جلالی، مدیر فرهیخته انتشارات ستوده، تشکر کرد.

احسان شاکری خونی - علیرضا اسمعیل‌زاد